

Fagnotat fra Kulturarvseksjonen

Innledning

Kulturarvseksjonen ved Innlandet fylkeskommune har gjennomgått forslag til reviderte forvaltningsplaner forvaltet av Rondane-Dovre nasjonalparkstyre.

Merknadene er strukturert etter de enkelte planene og følger så langt som mulig oppbygningen i planforslagene for å gjøre innspillene lette å finne igjen i det videre redigeringsarbeidet.

Overordnede kulturmiljøfaglige merknader er omtalt i høringsbrevet. Dette fagnotatet inneholder konkrete kommentarer til planenes kunnskapsgrunnlag, retningslinjer, besøksstrategier og tiltaksplan.

Standardtekst for kulturminner

Innlandet fylkeskommune anbefaler at følgende standardtekst om kulturminner innarbeides som egen retningslinje i de planene der kulturminner ikke er omtalt tilstrekkelig gjennom eksisterende retningslinjer:

«Etter kulturminneloven gjelder følgende:

- Etter § 2 defineres alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser til, som kulturminner.
- Alle kulturminner eldre enn reformasjonen i 1537 er automatisk fredet etter § 4. Alle tiltak som vil eller kan berøre slike kulturminner skal legges fram for kulturminnemyndighetene i fylkeskommunen for godkjenning.
- Nyere tids kulturminner fra tida etter reformasjonen er ikke, med unntak av de vedtaksfredete kulturminnene (for eksempel bygninger fra før 1650) eller områder regulert til bevaring etter plan- og bygningsloven, underlagt noe formelt vern. Kulturminner fra nyere tid kan likevel ofte være svært verdifulle og en viktig del av områdets historie. Ved ulike tiltak bør en derfor søke å ivareta disse så langt det er mulig. Saker som kan medføre inngrep i kulturminner skal

forvaltningsmyndigheten drøfte med kulturmiljømyndighetene som en del av saksutredningen. Eksempler på dette er restaurering av steinbuer og måsåbuer. Det skal tas hensyn til tilrådingene innenfor rammene av verneforskriftene og øvrig lovverk.

- Dersom det i forbindelse med tiltak i marka blir funnet kulturminner, skal arbeidet straks stanses i den grad det berører kulturminnene eller deres sikringssone på fem meter, jf. kulturminneloven § 8. Melding skal snarest sendes til kulturminnemyndighetene i fylkeskommunen slik at det kan avklares om tiltaket kan gjennomføres og eventuelt på hvilke vilkår.
- Løse kulturminner kan ikke flyttes eller fjernes. Funn av løse kulturminner meldes til fylkeskommunen.»

Merknader til forvaltningsplanene for Dovre og Rondane nasjonalparker

Bruk og historikk

Friluftsliv

Ferdsel

Tekstene som omtaler hvilken hjemmel forvaltningsmyndigheten har med hensyn til fjerning av eksisterende merking av løyper og stier er motstridende:

Regelverk

Under **utdrag fra verneforskriftene** i ikke navngitt tabell under generelle bestemmelser for Rondane og Dovre står det at: «Av hensyn til naturmiljøet eller kulturminner kan forvaltningsmyndigheten legge om eller kreve fjernet merking av løyper og stier.» som henviser til § 3, pkt. 5.6

Forvaltningsplanen

står det:

«Spesielt om fjerning av merking av stier og løyper. Verneforskriften § 3, pkt.1.2) hjemler vedlikehold av merkede stier og løyper m.m., også vedlikehold av selve merkingen. Forvaltningsmyndigheten kan ikke fjerne merking som allerede eksisterer, eller nekte vedlikehold av eksisterende merking, med hjemmel i verneforskriften. Gjennomføring av slike tiltak kan derfor bare skje i forståelse og etter avtale med part som har ansvaret for stien – eller etter ved med hjemmel i naturmangfoldloven § 47. Dette er det naturlig finner sin avklaring i

forvaltningsplanen i kart og tabeller som viser traséer som kan merkes eller prepareres.»

Kulturminner

Regelverk

Veileder – Kulturminner i områder vernet etter naturmangfoldloven ligger ute på nett. Lenke bør innarbeides i dokumentet. ([Kulturminner i områder vernet etter naturmangfoldloven](#))

Kulturminner i verneområdene:

Planen oppgir 1252 enkeltminner innenfor områdene. Tidspunkt for uttrekk er ikke oppgitt, men antas å være fra 2019. Uttrekk 10.09.2026 teller 1398 enkeltminner. Det bør foretas et nytt uttrekk fra Askeladden.

Tabell 2/3/4: (tabellene er ikke navngitt riktig)

- Overskrift i tabellene er feil; bygningstype erstattes med artstype. Tabellen tar ikke for seg når uttrekksdato fra Askeladden er foretatt.
- Det bør synliggjøres hvilke tematiske kulturminner som dominerer i landskapet og deres tilhørighet til hverandre:
 - Historiske fangstanlegg for villrein:
 - Fangsgroper, ledegjerder, bogasteller, osv. er oppgitt i antall, men betydningen av Rondane som et av landets viktigste områder for prehistoriske kulturminner knyttet til utmarksutnyttelse og handel er i liten grad analysert. Sammenhengen mellom landskap, fangstanleggene og et historisk samfunnsperspektiv kan trekkes frem.
 - Seterbruk og bygningsmiljøer.
 - Ferdselsårer og ferdselsveier: Varder, kongevei, eldre veifar, ferdselsruter, med tilhørende bebyggelse og kulturminner der til.
- For kulturminner bør det videre arbeides med en differensiering mellom lokalt viktige, regionalt viktige og nasjonalt viktige kulturmiljøer. Samtidig bør det tydeligere framgå at kulturminnene må forstås både som enkeltminner, som sammenhengende systemer og som spor etter organisert ressursutnyttelse gjennom århundrer.
- Det eksisterer ikke kartverk som viser kulturminnene eller kulturminnekonsentrasjoner slik tidligere planer hadde. Dette bør utformes som pdf vedlegg. Formålene med et slikt kart vil

være å se sammenhengene mellom de tematiske sammenhengene mellom de ulike kulturminnene. F.eks. ett for fangstkultur, seterkultur, historisk ferdsel osv. Dette for å bidra til en formidling av landskapssammenhenger for noen av de viktigste tematiske sammenhengene.

Kommunen sitter på en kartlegging.
Opprettholdelse av beitelandskap – må det til tiltak for opprettholdelse. Hva er status i dag på beitebruk.

Forvaltning

Forvaltningsutfordringer

Det belyses ikke hvilke utfordringer forvaltningen står ovenfor med hensyn til kulturminner, noe vi anbefaler at synliggjøres i planen for og videre kunne komme med målrettede forvaltningstiltak.

Eksempler på utfordringer som bør være nevnt i planen:

- Slitasje fra ferdsel og bruk; sårbarhet til fangstanlegg og boplasser overfor tråkk erosjon og stislitasje fra fotturister og syklister
- Forfall og gjengroing som trussel: mangel på vedlikehold og gjengroing av kulturlandskap når beite og slåttetrykket avtar.
- Beite som slitasje på kulturminner
- Interessekonflikter; landbruk og hogst, saltstein; virkning for kulturlandskap, kulturmiljø og kulturminner.
- Manglende skjøtelsesplaner for prioriterte bygningsmiljøer og kulturlandskap

Eksempler på forvaltningstiltak:

- Kanalisering av ferdsel
- Bygningsvern og skjøtsel verneområdene
- Økt kunnskapsgrunnlag; registrering, kartlegging

Sentrale føringer

Følgende publikasjoner og veiledere vurderes som særlig relevante for kulturmiljøforvaltningen i verneområdene:

<https://www.miljodirektoratet.no/publikasjoner/2015/oktober-2015/kulturminner-i-omrader-vernet-etter-naturmangfoldloven/>
https://riksantikvaren.no/content/uploads/2019/12/Riksantikvaren_KULA_rapport_PRINT_190821.pdf

<https://nva.sikt.no/registration/01994d7294bd-f9c82115-4025-48a6-9840-7cbf0b09c2d0>

<https://riksantikvaren.no/veileder/korleis-forvalte-kulturmiljo-og-landskap-av-nasjonal-interesse/>

Forvaltningsmyndighetens retningslinjer

Kommentarene under følger forvaltningsplanens oppbyggingsstruktur mht. paragrafer i forskrift og retningslinjer i planen. Der kommentarene inneholder tekst som ønskes innarbeidet er dette presisert.

§2 Formål

Ivaretagelse av verdifulle Kulturminner er en del av formålet i planen. Kulturminner eller kulturlandskap bør nevnes i forvaltningsmyndighetens retningslinje.

§3 Vernebestemmelser

Pkt.1.1 Plassering av saltstein

Vi ønsker følgende tekst innarbeidet i retningslinjene: «*Plassering av saltstein bør ikke være nær kulturminner for å unngå unødvendig slitasje*».

Pkt 1.2.b) vedlikehold av merkede stier, løyper, bruer og skilt i henhold til forvaltningsplanen.

Vedlikehold av stier omtales i pkt 1.3 e og bør flyttes hit. I kart over Merka stier i Rondane – Dovre er ikke Barthstien oppført.

Pkt. 1.3 e) Landskapet - oppsetting av skilt og merking av stier i henhold til forvaltningsplanen.

Retningslinjene sier at «forvaltningsmyndigheten vil stille seg positiv til søknader om oppsetting av skilt og merking av stier ...» Forskriften sier at Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til - Oppsetting av skilt og merking av stier i henhold til forvaltningsplanen».

Retningslinjene bør ikke antyde et positivt utfall av eventuelle mottatte søknader. En tydeligere formulering her vil være at «Forvaltningsmyndigheten oppfordrer til innsendelse av søknader som gjelder oppsetting av skilt og merking av stier ...».

Retningslinjene omtaler vedlikehold av allerede merkede stier i temakartet. Dette burde falle inn under pkt 1.2.b.

Etablering av stier omtales i pkt 5.6 og bør flyttes hit.

§2 pkt 2 a Beiting

Vi ønsker følgende tekst innarbeidet i retningslinjene: *«Beiting bør ikke foregå på og i umiddelbar nærhet til sårbare kulturminner, der beitingen kan frembringe skade på kulturminnene.»*

§ 3 pkt. 4.1 Kulturminner

Teksten *«Alle typer kulturminner innenfor nasjonalparken er beskyttet mot skade eller ødeleggelse. Ta kontakt med forvaltningsmyndigheten ved funn, eller spørsmål om skjøtsel, tiltak m.m. Se også oversikten over kulturminner i verneområdene.»* bør endres.

I pkt 4.1 i forskriften er ordlyden at Kulturminner skal beskyttes mot skade og ødeleggelse. Retningslinjene bør følge ordlyden i forskriften som har en aktiv bestemmelse med ansvar om å igangsette tiltak som fører til hinder mot skade og ødeleggelse. Foreslått tekst er passiv og gir et inntrykk av at samtlige kulturminner allerede er beskyttet mot skade og ødeleggelse.

Innlandet fylkeskommune anbefaler at standardtekst for kulturminner, jf. kapittel «Standardtekst kulturminner» (i dette dokumentet etter innledningen), innarbeides som del av retningslinjen.

§ 3 pkt. 4.2 Kulturminner - restaurering, istandsetting og skjøtsel

Skjøtsel og skilting av kulturminner bør forankres i en helhetlig og overordna plan. Ved skjøtsel og skilting av kulturminner skal kulturminnemyndighetene høres.

§ 3, pkt. 5.1 Ferdsl

Vi ønsker følgende tekst innarbeidet i retningslinjene:

- *Opprette skilte kulturestier som kanaliseringstiltak for ferdsl i samarbeid med fylkeskommunen*

§ 3, pkt. 5.6 Ferdsl - merking av løyper og stier

5.6 omhandler kun omlegging og fjerning av eksisterende løyper og stier. Allikevel omtales etablering av nye stier som tilhører pkt. 1.3 e.

Ordlyden i forskriften er: *Av hensyn til naturmiljøet eller kulturminner kan forvaltningsmyndigheten legge om eller kreve fjernet merking av løyper og stier*

Kunnskapsgrunnlag

Kunnskapsgrunnlaget for kulturminner er ikke oppdatert og er i all hovedsak basert på Forvaltningsplan for de store verneområdene i Rondane fra 2009, som igjen bygger på en rapport utarbeidet av Oppland fylkeskommune i 2006.

Tilkommen litteratur og rapporter som bør innarbeides i listen over kunnskapsgrunnlag:

- NIKU Tema 38 Kultur og natur i Grimsdalen landskapsvernområde. Sluttrapport fra DYLAN-prosjektet (2011).
- Kontrollregistrering av arkeologiske kulturminner i Rondane med randområder. Delprosjekt 3 i prosjektet Villreinfjellet Rondane som verdiskaper (2022).

Kulturminner er en del av verneformålet i nasjonalparkene. Kunnskap om kulturminner og kulturmiljø i verneområdene er en forutsetning for god forvaltning. I deler av Rondane og Dovre nasjonalparker er kunnskapsgrunnlaget i dag relativt godt, mens det i andre områder fortsatt er mangelfullt.

I Rondane nasjonalpark ble det i perioden 2018–2021 gjennomført kontrollregistrering av kulturminner gjennom prosjektet Kontrollregistrering av arkeologiske kulturminner i Rondane med randområder. Arbeidet forbedret kvaliteten på kulturminnedataene i deler av nasjonalparken betydelig og ga samtidig et godt grunnlag for vurdering av tilstand og sårbarhet ved kulturminnene. Kontrollregistreringene tok imidlertid utgangspunkt i tidligere fangstminneregistreringer utført av Edvard Barth og Sonja Barth. Det ble ikke gjennomført systematiske registreringer med søk etter ukjente kulturminner, og det var heller ikke anledning til å kontrollere alle eldre registreringer innenfor nasjonalparkgrensene.

I Dovre nasjonalpark er store områder fortsatt ikke registrert når det gjelder arkeologiske kulturminner. I 2013 ble kulturminner langs Kongevegen fra Dovrebygda til Hjerkinns og videre over Hjerkinnsjø kontrollregistrert. Også Gautstien ble kontrollregistrert gjennom et samarbeid mellom Dovre kommune, Oppland fylkeskommune, Norsk Villreinsenter Nord og Pilegrimssenter Dovrefjell. Prosjektet ga viktig kunnskap om ferdselshistorien over Dovrefjell, men også om seterhistorie, tufter og tidligere detektorfunn. I ettertid har også arbeidet med Kongevegen bidratt med vesentlig ny kunnskap om den nyere ferdselshistorien i området.

Innlandet fylkeskommune vurderer at det fortsatt er behov for kartlegging og kvalitetsheving av kulturminnedata i deler av verneområdene. Vi anbefaler derfor at kartlegging av kulturminner i områder som fortsatt har et mangelfullt kunnskapsgrunnlag prioriteres i framtidige tiltaksplaner, i samarbeid med kulturarvseksjonen ved Innlandet fylkeskommune

Vedlegg:

Besøksstrategiene til Dovre nasjonalpark og til Rondane nasjonalpark

Innlandet fylkeskommune mener kulturmiljøverdiene bør integreres tydeligere i besøksstrategiene som en del av kunnskapsgrunnlaget, målsettingene og de strategiske grepene for besøksforvaltningen. Selv om kulturminner og enkelte kulturhistoriske tema er omtalt, er kulturhistoriske landskap, kulturmiljøenes opplevelsesverdi og kulturarvens rolle i formidling, verdiskaping og besøksforvaltning i liten grad behandlet. Innlandet fylkeskommune bidrar gjerne med kulturmiljøfaglig rådgivning som regional kulturmiljømyndighet i videre utvikling og oppfølging av strategiene. Besøksstrategien for Rondane nasjonalpark har etter det fylkeskommunen kan se ikke tidligere vært gjenstand for ordinær høring, og dette er derfor første anledning til å gi faglige merknader til dokumentet.

Plan for tiltak i verneområdene

Innlandet fylkeskommune vurderer at tiltaksplanen, som omfatter samtlige verneområder forvaltet av Rondane-Dovre nasjonalparkstyre, i hovedsak er bygget opp rundt naturforvaltning, villrein, ferdsel og kulturbetinget naturmangfold. Kulturmiljø inngår indirekte flere steder, særlig gjennom skjøtsel av kulturlandskap, informasjonstiltak og enkelte formidlingstiltak, men kulturminner, kulturhistoriske

landskap, bygningsmiljøer og kulturmiljøforvaltning er i liten grad fulgt opp gjennom egne tiltak. Fylkeskommunen ønsker derfor å foreslå noen konkrete kulturmiljøtiltak som kan styrke oppfølgingen av kulturmiljøverdiene i de verneområdene hvor kulturminner og kulturmiljø inngår som del av verneformålet.

- Kunnskapsgrunnlaget for spesielt verneverdige bygninger og bygningsmiljøer i verneområdene bør oppdateres, særlig for setermiljøene i Grimsdalen og Frydalen. Kartutsnittene som er vedlagt høringen og viser spesielt verneverdig bebyggelse er ikke samordnet med øvrige digitale kartgrunnlag som benyttes i forvaltningen, og kan derfor være mangelfulle eller utdaterte. En oppdatering vil gi et bedre grunnlag for forvaltning, prioritering og formidling av bygningsmiljøene. Tiltaket kan gjennomføres i samarbeid med kulturmiljømyndighetene og eventuelt finansieres gjennom egne prosjekter dersom det ikke omfattes av Miljødirektoratets ordning for tiltaksmidler.
- Det bør vurderes et tiltak for oppdatering og systematisering av kunnskapsgrunnlaget om kulturminner og kulturmiljø i verneområdene, med særlig vekt på fangstkultur, kulturhistoriske ferdselsveger, setermiljøer og kulturhistoriske landskap. Dette vil gi et bedre grunnlag for forvaltning, formidling og prioritering av framtidige tiltak.
- Ved framtidige informasjonstiltak og oppdatering av informasjonspunkter bør kulturmiljøverdiene inngå som en integrert del av formidlingen på lik linje med naturverdiene. Informasjon om kulturhistoriske landskap, fangstkultur, seterbruk og historiske ferdselsveger kan bidra til å styrke forståelsen av områdenes samlede verneverdier og sammenhengen mellom natur- og kulturverdiene.

Landskapsvernområder

Innledning

Kommentarene under følger forvaltningsplanenes oppbyggingsstruktur med hensyn til verneforskrift og retningslinjer. Der kommentarene inneholder tekst som ønskes innarbeidet, er dette presisert.

Felles merknader til landskapsvernområdene

Kulturminner – generelle retningslinjer

Innlandet fylkeskommune anbefaler at standardtekst for kulturminner, jf. kapittel «Standardtekst kulturminner», innarbeides som egen retningslinje for kulturminner i de aktuelle landskapsvernområdene.

Beiting

Innlandet fylkeskommune anbefaler at følgende tekst innarbeides i retningslinjene:

«Beiting bør ikke foregå på og i umiddelbar nærhet til sårbare kulturminner, der beitingen kan frembringe skade på kulturminnene.»

Grimsdalen landskapsvernområde

Forvaltningsmyndighetens retningslinjer

§2 Formål

Ivaretagelse av særpreget kulturlandskap der bla kulturminner utgjør en vesentlig del av landskapets egenart er en del av formålet i planen. Kulturlandskap og kulturminner er ikke synonyme begreper, der man kan ha kulturlandskap uten kulturminner. *Kulturminner* bør innarbeides i teksten i retningslinjene:

Forslag til formulering:

«Sentrale motiver ved vern av landskapsvernområder er ivaretagelse av et særpreget og vakkert natur- og kulturlandskap, bestående av seterbebyggelse og kulturminner, samt her trekkområder for villrein, også slik at de kan være tilgjengelige for et enkelt friluftsliv.»

Frydalen landskapsverneområde

Forvaltningsmyndighetens retningslinjer

§2 Formål

Ivaretagelse av særpreget kulturlandskap der bla kulturminner utgjør en vesentlig del av landskapets egenart er en del av formålet i planen. Kulturlandskap og kulturminner er ikke synonyme begreper, der man kan ha kulturlandskap uten kulturminner. Kulturminner bør innarbeides i teksten i retningslinjene.

Forslag til formulering:

«Sentrale motiver ved vern av landskapsvernområder er ivaretagelse av et særpreget og vakkert natur- og kulturlandskap, bestående av seterbebyggelse og kulturminner, samt her trekkområder for villrein, også slik at de kan være tilgjengelige for et enkelt friluftsliv.»

Spesielt verneverdige bygninger og bygningsmiljøer i Grimsdalen og Frydalen

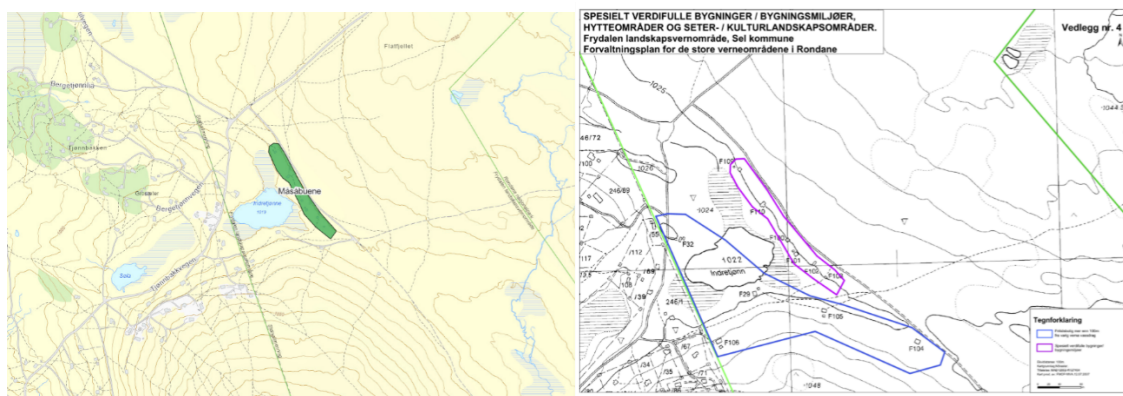
Når det gjelder vedlegget om spesielt verdifulle bygninger og bygningsmiljøer, vurderer fylkeskommunen at kunnskapsgrunnlaget sannsynligvis er noe utdatert. Gjennom DYLAN-prosjektet i Grimsdalen ble det dokumentert at få setermiljøer fortsatt har tradisjonell bruk, og at enkelte bygningstyper, særlig løer og fjøsbygninger, er i tilbakegang. Prosjektet viste også en utvikling der flere seterhus gradvis fikk et tydeligere hyttepreg, noe som kan medføre tap av autentisitet og kulturhistorisk lesbarhet.

Innlandet fylkeskommune mener også at steinbuer representerer en særpreget og kulturhistorisk viktig bygningstype i verneområdene og anbefaler at disse vies særskilt oppmerksomhet i framtidig forvaltning og kunnskapsoppbygging.

Kartutsnittene som viser spesielt verdifulle bygninger og bygningsmiljøer bør derfor oppdateres. Ingen av de kartfestede bygningene bør tas ut av oversikten, men det er behov for et oppdatert kunnskapsgrunnlag. Fylkeskommunen anbefaler at dette innarbeides som eget tiltak i tiltaksplanen.

Kulturmiljø av nasjonal interesse

Mosebuene ved Indretjønne representerer et verdifullt kulturmiljø knyttet til historisk mosetaking. Fylkeskommunen vil foreslå området som kulturmiljø av nasjonal interesse i forbindelse med arbeidet med oversikt over kulturmiljø og kulturlandskap av nasjonal interesse.

Kartvedlegget for Frydalen i Sel kommune har tilsvarende avgrensning som i fylkeskommunens arbeid med kulturmiljø og kulturlandskap av nasjonal interesse, og denne avgrensningen bør videreføres. (Vedlegg nr. 4, spesielt verneverdige bygninger)

Dørålen

Forvaltningsmyndighetens retningslinjer

§2 Formål

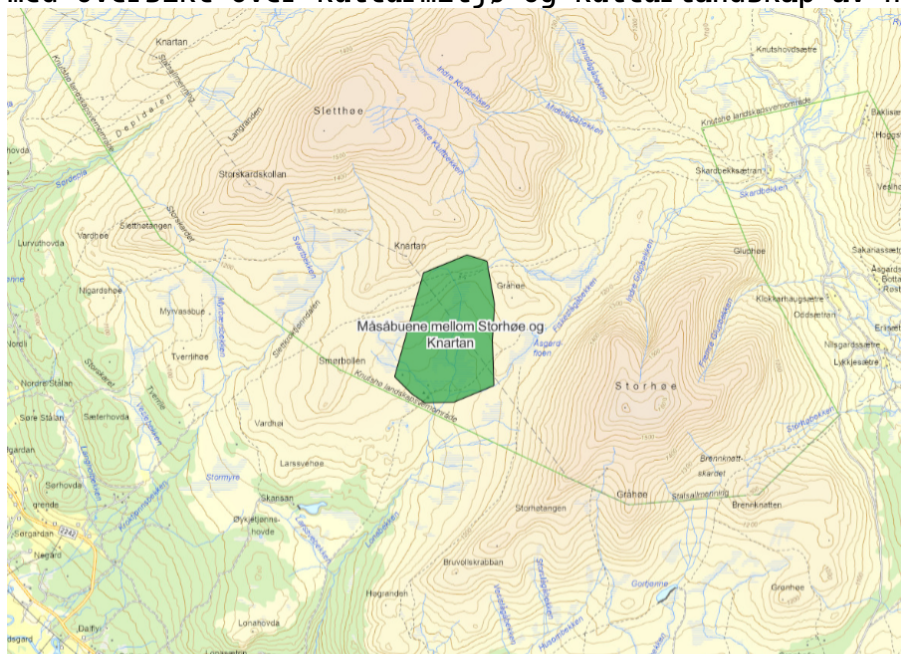
Ivaretagelse av et særpreged landskap med tilhørende planteliv, dyreliv, landskapsformer, geologiske forekomster og kulturminner er en del av formålet i planen. Kulturminner må innarbeides i teksten i retningslinjene.

Vesle Hjerkin

Ingen ytterligere merknader utover de felles merknadene til landskapsvernområdene.

Knutshø landskapsvernområde

Måsåbuene i Lonadalen ligger innenfor Knutshø landskapsvernområde og utgjør et kulturhistorisk verdifullt miljø knyttet til den tidligere utnyttelsen av mose som utmarksressurs. Området vil bli foreslått som kulturmiljø av nasjonal interesse som del av fylkeskommunens arbeid med oversikt over kulturmiljø og kulturlandskap av nasjonal interesse.

Dersom kart over spesielt verdifulle bygninger og bygningsmiljøer oppdateres, bør Måsåbuene inngå i dette arbeidet.

Naturreservater

Innledning

Kommentarene under følger forvaltningsplanenes oppbygging med hensyn til verneforskrift og retningslinjer. Der kommentarene inneholder tekst som ønskes innarbeidet, er dette presisert.

Felles merknader til naturreservatene

Kulturminner – generelle retningslinjer

Innlandet fylkeskommune anbefaler at standardtekst for kulturminner, jf. kapittel «Standardtekst kulturminner», innarbeides som egen retningslinje for kulturminner i de aktuelle naturreservatene.

Dette gjelder for Måsetermyre naturreservat, Veslehjerkinntjønnin naturreservat, Kattuglehøi naturreservat og Grimsdalsmyrene naturreservat

Måsetermyre naturreservat

§ 5 Eventuelle unntak etter søknad

Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til vedlikehold av verdifulle kulturminner etter søknad.

Innlandet fylkeskommune anbefaler at retningslinjen suppleres med en presisering om at tiltak på kulturhistorisk verdifulle bygninger og anlegg bør gjennomføres i dialog med kulturmiljømyndighetene, og at hensynet til kulturhistoriske verdier skal inngå i vurderingen av søknader om vedlikehold og istandsetting.

Veslehjerkinntjønnin, Kattuglehøi og Grimsdalsmyrene naturreservater

Ingen ytterligere merknader utover anbefalingen om å innarbeide standardtekst for kulturminner.